

BODA LÁSZLÓ: TERMÉSZETJOG, ERKÖLCS, HUMÁNUM

A *jogbölcselet etikai látóhatára* alcímet viselő kötet szerzője sajátos módon a jogbölcselet értékrendjével közelíti meg a jogi normák rendszerét. A jog általános jelentését elemezve megállapítja, hogy már a görögök, de a középkor gondolkodói is a jog végső megalapozását Isten akaratában ismerték fel, amely a lelkiismeret és a természetjog közvetítésével hatékony. A jogalkotás és a jogalkalmazás alapfeltételeit pedig az ésszerűségben és a kölcsönösségben határozza meg szerző.

Az erkölcsöt, a jogot és a természetjogot az *igazságosság* kapcsolja össze. Aquinói Tamást idézi: „Mindenkinek add meg, amivel tartozol, és ne vedd el, ami nem a tied!” Az igazságosság kapcsolatban áll a *méltányosság*gal. Ezek összefüggése a természetjog arisztotelészi-ulpianuszi-tomista alapelveihez vezet: Add meg mindenkinek, ami neki jár. Mivel az erkölcs megelőzte a jogot, ezért még egy alapvetőbb princípiumot kell elfogadni: Tedd a jót, kerülj a rosszat.

A jogot megalapozó *erkölcsi jó* (vagy rossz) a használat sajátos módja által kapja meg értelmét, aszerint, hogy a személy vagy közösség javára vagy kárára válik. Jól kell akarni a jót. A javak használatának vezérlő motívuma: A világ javaival jól, helyesen élni, a saját képességeket okosan és célravezetően használni, az emberi igények, vágyak kielégítésének igyekezetében megtalálni az igazi életformát. Igaz emberként élni — nem könnyű feladat

A jog alapját képező *természetjog* első megfogalmazója Protagorász: Minden dolog mértéke az ember. Szent Agoston szerint nem az ember, hanem az Isten minden dolog mértéke (a jogé is és az erkölcsé is). A Tízparancsolat is — a kinyilatkoztatás alapján — természetes erkölcsi törvénynek tekinthető.

Boda professzor a természetjog erkölcsi alapjait azzal közelíti meg, hogy egyrészt az erkölcs megalapozza a jogot, másrészt a jog védi a közkerkölcsöt, a közjót. Az erkölcs legegységesebb alapértékelése az *igaz* és a *hamis*. Az erkölcs „az egyén lelkiismereti felelősségét és értékekben való kibontakozását célozza meg”. Az erkölcsi felelősség alól pedig a pogány sem vonhatja ki magát, mert az erkölcsi törvény által megszabott cselekvésmód „a szívébe van írva.”

A *jog* és az *erkölcs* viszonyát értékelve megállapítja, hogy „egyedül az erkölcs az, amely magának az emberi személynek a jóságát tűzi ki nevelés céljául, s az embert mint embert képezi”. Az erkölcs a jó fogalmához kapcsolódik, de ez a jó magának a személynek a java. Az élet minden viszonylatában az emberhez méltó ember megvalósítása erkölcsi célkitűzés. Ez az, ami elválaszthatatlan a *humánumból*. Amit elvász másoktól, azt te is add meg másoknak.

Ahol a Tízparancsolat nem érvényesül, ott a jog tízezer parancsolatának kell átvennie a szót. Ebben a vonatkozásban emberisége a tét — vallja V. E. Franklral a moráleteológus szerző. (Szent István Társulat, Budapest, 2001)

KISIDA ERZSÉBET

„ERDÉLY HŰSÉGÉBEN”

Pomogáts Béla legújabb kötetének címe ez. Vele párhuzamosan jelent meg a szerző *Apa és fiú* című szövegválogatása Áprily Lajos és Jékely Zoltán erdélyi verseiből. Czine Mihály halála után Pomogáts Béla képviseli leghatásosabban a kisebbségi magyar irodalmak ügyét, egyfajta küldetést teljesítve, hiszen teljesen igazva van, amikor arra figyelmeztet, hogy sok kiváló író életművét kezdjük elfelejteni. Az Erdélyből induló Tamási Áronra, Áprilyra és Jékelyre hivatkozik a többi között, de említhetne más kitéző kisebbségi magyar írókat, költőket is, akiknek itt is vitathatatlanul az úgynevezett irodalmi kánonban volna a helyük, de a tankönyveknek még a margóján is hiába keressük őket. Marad hát a küzdelem: a hűséges irodalomtörténész harca, hátha egyszer valamikor mégis visszaperelheti őket, a jobbkat beleállítva a magyar irodalom folytonosságába, oda, ahol például Babits Mihály is látta őket.

Meglehetősen furcsa és megmagyarázhatatlan e diszkrét hallgatás, amely a korábbi tiltásoknál is többet árt kitéző írók utóéletének. Pomogáts Béla már akkor ott állt a vártán, amikor a várvédőket igyekeztek megfélemlíteni, lehetlenné tenni. Neki köszönhetjük például az erdélyi magyar irodalom pontos, nálunk is hitelesnek tekintett korszakolását, a Trianon után ocsúdó kisebbségi irodalmak folyóiratainak áttekintését, s rendkívül jelentősek voltak, s ma is azok, az Erdélyben, Vajdaságban, Szlovákiában, Kárpát-Ukrájnában és a nyugati világban kiadott magyar

nyelvű könyvekről írt bírálatai és tanulmányai, hisz e művek legnagyobb része csak ünnepi alkalmakkor hozzáférhető a honi olvasók számára. Növeli munkásságának súlyát, hogy történeti áttekintésre is vállalkozik, azaz könyveiben egy egyetemes magyar irodalomtörténet körvonalazódik, amely sajnos ugyancsak hiánycikk.

Az *Erdély hűségében* néhány alapvető tanulmányt tartalmaz. Sorrendben haladva először a Szabó Dezsőről szólót emelném ki, hiszen az író főművét, *Az elsodort falut* nyitottabban elemzi, mint korábbi méltatói, akik — nem ok nélkül — szóvá tették a regény szerkezetét szétrobbantó prófétai attitűdöt. Az író történetiszemléletének analízise is meggyőző, pontosan és hitelesen jellemzi a szereplőket s az általuk megjelenített eszméket. Hogy e megértő és beleérző azonosulás szerepe a regénynek újabb olvasókat, mégis nyitott kérdés, *Az elsodort falu* gyengesége ugyanis stílusában rejlik. Világképének sok eleme különféle közvetítők által ma is él, hat, a kezdeményezés érdemének felismerését azonban e túlfokozott kifejezőmód szinte lehetetlenné teszi, s épp azokat az olvasóit idegeníti el, akik a felnövekvő nemzedékek körében népszerűsíthetnek.

Pomogáts Béla bámulatosan gazdag irodalomtudósi munkássága Kuncz Aladáról írt monográfiájával kezdődött, s akkori meglátásait azóta is finomítja és gazdagítja. Alapvetőek Nyíró Józsefről írt tanulmányai, az itt közölt Wass Albertről szóló búcsúztató pedig egy átfogó elemzés vázlata. Öröm újra olvasni a Tamási Aronról írtakat, hiszen az Ábel-trilógia születése idején szenzációnak minősült, s ha Pomogáts Béla arról ír, hogy Tamásit kezdjük elfelejteni, az bizony közös szegyenünk, még ha tudjuk is, hogy a magyar kánonképzésben a szokatlan iránt erős fenntartások mutatkoznak (gondoljunk csak Tersánszky Józsi Jenőre), Karinthy Frigyes talán az egyetlen kivétel, a műveit tartalmazó sorozat ma is sikeres.

A tanulmányok sorából nemcsak laza fűzésű erdélyi magyar irodalomtörténet körvonalai bontakoznak ki, hanem egy eszmetörténeti vázlat is, Pomogáts Béla transzszilvanizmusról írt korábbi művének sok fontos megállapítását árnyalva, tovább gondolva. Újra meg újra tanulsággal olvashatjuk például az *Erdélyi történet*ről, Bánffy Miklós művéről írt tanulmányt, amely a maga korában igen jelentős alkotásnak igazságot is szolgáltat, hiszen az erdélyi magyar irodalom organizátoráról korábban lehangoló esszé is született. Ő is, a kötetben szereplő Cs. Szabó László is megérdemelnék, hogy monográfia dolgozza fel életművüket, s ennek megírására ki lehetne alkalmasabb Pomogáts Bélánál? Hiszen mint az *Apa és fiú* válogatása is bi-

zonyítja, itt és most ő az az elhivatott személyiség, aki nemcsak ismeri és szereti hőseit, hanem tisztában van a magyar kultúra történetében játszott fontos szerepükkel is. (*Pallas Akadémia*, Csíkszereda, 2002; *KÖZDOK Kft*, Budapest, 2002)

RÓNAY LÁSZLÓ

BORI IMRE: EMBER, TÁJ, TÖRTÉNELEM

A Trianon utáni évtizedben, amikor az immár vojvodinainak nevezett bácskai, bánáti, szerémségi magyarság ráeszmélt, hogy kisebbségi sorsba taszítván akkor tud megmaradni, ha megteremti saját kultúráját, s ezen belül irodalmát, még Szenteleky Kornél is így írt D. J. barátjának: „te tudod legjobban, milyen sivárak, reménytelenek itt a viszonyok (...) Legtöbbször a tradíció hiányzik, a múlt, az elkezdett irány (...) Ezen a tespedt, művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék, itt sohasem voltak ősi kolostorok, évszázados kollégiumok, hírhedt lovagvárak, görnyedt, legendás dombok vagy templomok, france-i könyvesboltok, fontaine-bleau-i erdők, ezen a józan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricek, ferde kucsmás kurucok, sárga szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók, vagy finom ujjú humanisták...” — Aztán hamarosan ő lesz a vajdasági irodalom szervezője, mellékletek, folyóiratok, könyvek szerkesztője, versek, regények, drámák, kritikák írója. A jelen érdekelte elsősorban, s kevésbé a múlt, főleg nem a távoli történelem. Holott ennek a tájnak is, bár — ahogy könyvének előszavában Bori Imre írja — itt a „történelem mintha hőhőrmunkát végzett volna”, van múltja, amint az elmúlt évtizedekben kiderült. És ezt, szinte Szentelekyvel perlekedve („állt vár és templom, volt könyvtára érseknek és kolostori barátoknak, kardok mellett szavak is összecsapkák”) kívánja bizonyítani „Délvidéki olvasókönyv” alcímet viselő tanulságos, értékes szövegválogatásával Bori Imre.

Mostanság a határokon túli magyar nemzetközösségekben állandó téma az azonosságtudat, melynek szükségét felismerve tudatosítása, megtartása érdekében minden eddiginél többet tesznek kiadók, lapok, tollforgatók egyaránt. Ebben a sorban kivételes hely illel meg a Bori-féle antológiát, mert nemcsak a szövegek mindent befogó horizontjának tágassága, hanem tudományos, művészi és ismeretterjesztő színvonala, értéke is reprezentatív, ami különösen lényeges ebben az identitást bizonyítani tö-